

ԱԼԱՇԿԵՐՏ

ԲԱՆԱԹՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Գ. Բ. ՆՏԴԵՀԵԱՆԻ

ԱՆՑԱՆԳ ԱԹԱԺՆԵՐ¹⁾

Ընդարձակ իմաստի առածներ

—Ազարու բերնով զարուն չի գայ:

—Ալբի պարկ քանի զարկես՝ ալուր կիտայ:

—Ածան հաւ կրկնան կ'եղնի:

—Աղէկ աղին մէկ խաղար (խօսք), աղէկ ձիուն մէկ զանգու (առաջանդակի հարուած):

—Աղքատ զինայ (զիտէ) թի հարուստ ըմբօր (ամեն օր) զա-
գայ (խղարիթ) կուտայ:

—Աղքատ զուր բով հանաթ (զործիք) գինայ (զիտէ):

Ամէն մարդու նպատակները իր ուզածին պէս չ'են իրականանար:

Հարուստ մը որչափ աղքատանայ՝ հարստութեան փշրանքներ միշտ կ'ունենայ:

Գործունեայ մարդը միայն իրաւունք ունի պարծենալու:

Քեղացի ազան, կամ խոհուն մարդը մէկ խօսքով իւր սխալը կ'ուզղէ:

Աղքատները կը կարծեն թէ ամէն երջանկութիւն հարստութեան մէջ է:

Ամէն մարդու ունեցածը իր աչքին մեծ արժէք ու ընտիր կը թուի:

¹⁾ Տես «Աղգ. Հանդէս» VII և VIII դրքերը:

—Աղքատ իրիցու (քահանայի) քարոզ չ'ընցնայ (չի լսուի)։

—Աղքատին աղբուրն էլ ջուր չի տայ։

—Ամէկ (ամէն մէկ, իւրաքանչիւր) ծաղկից հոտ մի կիգայ։

—Ամէկ մարդ զուր ոտ ուր կարպտի (կապերտ, գորգ) կօրու (չափ) կը պարզայ։

—Ամէկ մարդուն Աստուած ուր սրտի կօրու կիտայ։

—Ամէն եզ մէկ վարոցով (ճիշտ) չ'ընեն։

—Ամէն հաւք (թռչուն) հըտ ուր էրամին (իւր երամին—խումբի հետ)։

—Ամէն սանեակ (արհեստ) տիրու ձեռ խեղճ ա։

—Ամպ օր պտուռուն առաւօտ ա։

—Անաւուր խաղք էր (խայտառակ, միմոս), էդ խօ ալուր էլ քսեցին յէրիս։

—Անբունկալ¹⁾ հաւկիթ կ'ածայ։

—Անգէտ մարդու համար շրպն (պաղլիղ) ու շաքար մէկ ա։

Աղքատներու խօսքին կարեւորութիւն չի տրուիր, որչափ ալ լաւ ըլլայ։

(Կարծես) բնութիւնն իսկ իր բարիքը կը զլանայ աղքատին։ Ամէն քան իւր տոտնձին յատկութիւնն ունի։

Պէտք է կարողութեան չափով ծախքեր ընել։

Ամէն մարդ իւր արժանիքի չափով բարիք կամ չարիք կը գտնէ։

Ամէն մարդու հետ առհասարակ մի և նոյն կերպով կարելի չ'է վարուել։

Անբնական, անյարմար է տարբեր տեսակի, տարբեր դասակարգի հետ խառնուել, շփուել, նիստ ու կաց ունենալ։

Ուրիշներին դժուար երեցող գործը, արհեստը, վարպետի քով զիւրին է։

Երբ ծոյլ մը իր դործը ժամէ ժամ ձգելով կ'ուշացնէ, և զեռ կը կարծէ թէ վաղ է։

Անամօթ և խայտառակ գործի մը, կամ մարդու մը, աւելի խայտառակ միջոցներ տալ։

Առանց պատճառի կամ հակառակորդի՝ ինքն իրեն կոխ ընել։

Բարութիւնը և չարութիւնը հաստատապէս մէկ են յիմարի քով։

¹⁾ Հաւերը ածելու համար՝ կիները անոնց բոյնին մէջ միշտ հաւկիթ մը կը պահեն, որուն բունկալ կ'ըսեն։ Առանց բունկալի հաւերը դժուարութեամբ կ'ածեն։

— Անճեմ (առանց նետի—ար-
լորի) լէ (այ) լուս կը բացուի:

— Անուշ լեզուն զօժ ծակէն կը
հանայ:

— Անտէր գլոխ, թէրմաշ արծ-
իի (ածելի):

— Աշխարհ ծով ա, մենք ծա-
րաւ ենք:

— Աչք ինչքան մեծնայ, ուն-
քից վեր չ'եղնի:

— Առանց ջրի մի բորկընայ:

— Առջին մարդ յէտին մար-
դուն կարմուշ (կտմուրջ) կ'եղնի:

— Առեղ առջ զան բըղի, նոր
խըղիղն (տպա ուրիշի):

— Ասածու պայած (պահած)
զառ գէլ (զայլ) չ'ուսայ:

— Աստուածամէր քաւոր է-
րինք՝ կարկտան մեր անէն զնաց:

— Աստուածաշէնիկ իմ հօր
տուն, կեր ու կործ (ամանը
բերնին վրայ դարձնել), Աստուա-
ծաւեր, կեսրանց տուն, կեր ու
լուս:

— Աստուած հարի (մինչև)
գուս մի չ'ըսնայ, մէկ չ'փակայ:

— Աստուած ի շին (ծուռ աչք)
շին ի յԱստուած:

Արհամարհել կողմակի նշան
մը, ցոյց կը արուի որպէս ար-
դեւքի մը պատճառը:

Ամենէն սառնաաթիւս և խըս-
տաբարոյ մարդերը համոզելու
միջոցը միայն քաղցրութիւնն է,
կարեկցութեան անարժան
մարդ մը, որ խիստ զժրադ
վիճակի մը կը հանդիպի:

Շրջապատուել անթիւ բարիք-
ներէ, ու զուրկ մնալ անոնցմէ:

Փոքրերը որչափ մեծանան,
պատիւ ու հոշակ ունենան՝ չ'են
զերազանցեր իրենց մեծերը:

Առանց պատճառի չ'պէտք է
վերաւորել մէկը:

Առաջիններու փորձի փնտա-
կարութիւնը երկրորդներուն օգ-
տակար զաս կ'ըլլայ:

Նախ զոչոգութիւն ընել, և
ապա ուրիշին առաջարկել ընելու:

Երբ աստուած կը պաշտպանէ
մարդը՝ անոր և ոչ մէկ տեղէ
փրկաւ չի հասներ:

Ստիպուել միշտ բարեկամի
մը համար ծախքեր ընել, առանց
որեւէ փոխարինութիւն զանելու:

Հեզնել ծոյլ կիւն մը, որ իւր
ամենները մաքուր չի պահեր:
(Առածի խօսքերը անոր բերանը
զնելով),

Աստուծոյ՝ մարդուն զրկած
զժրադգութիւններուն բարեբաղ-
դութիւն մը կը յաջորդէ ան-
պատճառ:

Մարդ ինչպէս վերաբերի գէ-
պի Աստուած, Աստուած ալ
այնպէս կը վերաբերի գէպի
մարդ:

—Աստուած որ տայ՝ չի հարցու, թի՛սդու վիճի (որմե) ազնն հա՞ն:

—Արջ ու գովընտ (պարի գըլուխը) մն ա տեսեր:

—Արջու միտք թթու փածին ա (վայրի խնձոր):

—Արջ չ'կրցաւ խնձոր կերաւ, բայց, թթու ա:

—Արջն որ մեծնայ՝ քթօթններ հետը կը խաղան:

—Բողկ ինչքան սէյրակ (հետու հետու) ցանես, բէտ (խոշոր) զլօխ կը բռնայ:

—Բալլիկ (բոկ) ոտ սօլկրի (սօլ, ռանաման կարող) գուն ա:

—Գէլ պաուու էծ կերաւ, պառաւ թագաւորին անիծեց:

—Գէշ մօզիկ նախրի անուն կաներայ:

—Գէշ (զողջուած իր) պահող գողուն ընկեր ա:

—Գէշն ու գրօղ¹⁾, վայ գմէկի տէր:

Աստուած իր բարեքներ կը բաշխէ մարդերուն, առանց ի նկատի ունենալու անոնց ծագումը:

Երբ կոշտ ու կոպիտ մարդերու փափուկ ու մեծ գործեր կը յանձնեն:

Երբ մարդ իր արժանիքէն բարձր նպատակներու կը ձգտի: Գործի մը անյաջողութեան մէջ ունեցած տկարութիւնը չը խոստովանելու համար՝ անուանարկելի գործը:

Երբ երեխաները իրենց մեծ պապի հետ կատակներ ու խաղեր կ'ընեն:

Բարեք մը վայելողները որչափ սակաւաթիւ ըլլան, այնչափ օգուտ է իրենց:

Մարդ իրեն պիտանի եղող անձէն միշտ տեսակ մը կախում ունի:

Երկրի խոռվութիւններուն, հարստահարութիւններուն և տւերումի մեղքը իշխողներու վրայ կը ժանրանայ:

Ընկերութեան մը մէկ անդամի վատութեան ամօթը ամբողջ ընկերութեան վրայ կը ժանրանայ:

Ոճիւր ծածկողը մեղսակից է սճրագործին:

Հասարակաց ազէտի մը մէջ քիչ ունեցողի, աղքատի փոքր փասը ամենէն մեծ է:

¹⁾ Գրող հրեշտակը իւր ձեռքի տոմարին մէջ կը գրէ այն բոլոր մարդերու անունները, որոնք պիտի մեռնին, ու տոմարը կը յանձնէ շնորհաւոր հրեշտակներուն: Կայ նաև «կոյր գրող» մըն ալ, որ անխնայ ամեն հանդիպողը կը գրէ, և ապանել կուտայ անպիթօրէն:

— Գիտուն ազնւոյ երկու տանով
ընկեր տօմըկ (թաղարդ):

— Գող կատուն վրոյ ուր (իւր
վրայ) շրջով ա (կատակածով):

— Գորեիս շուն (գայլ բռնող,
մեծ տեսակի շուն) գլոխ գիւռ
(գայլի) փորն ա:

— Գորտու, կամ գորտնկու
(գորտի) երես հազ մի (մէկ տն-
գամ) թքուցին, մտու ջուր, էլ
(այլևս) չկու: ¹⁾

— Գանկըրբին (գանկըրբար-գա-
նակ շինող) գանակ չ'եղնի, ու
գարբին խարնէկաթ ²⁾ (խաչ-
երկաթ) չ'եղնի:

— Դրս չը գորացիւր, կը չորա-
նայ ³⁾:

— Դրկեցի հաւ մէկէլ դրկեցին
(դրացիին) զազ (սազ) կերեայ:

— Մա' դեն ու էծ (այծ) ⁴⁾:

Խորհող կամ խորամանկ մար-
դերու սխալները աւելի մեծ
կ'ըլլան:

Յանցաւորը միշտ ուրիշներէն
կատկածներ կ'ունենայ:

Սրտոտ, քաջարի ու յանդուգն
աւագակի վախճանը միշտ իր
թշնամիներէն սպանուելն է:

Յանդիմանողը պէտք է ամօ-
թի զգացում ունենայ, որ յան-
դիմանութիւնը իւր նպատակին
հասնի:

Նրբ արհեստաւորին կը պակ-
սին իր շինած առարկաները:

Կարողութիւնէն վեր գործ մը
ընելու աշխատել:

Նախաձեռն մարդու աչքին
ուրիշի ունեցածը չափազանց
մեծ կերևի:

Նրբ տկարը կարողին կ'սպառ-
նայ, և սա կ'արհամարէ ա-
նոր սպառնալիքը:

¹⁾ Դորտը առաջ ծոցուր հարս է եղեր, և իւր ախորժակին
յարմար ուտելիքը տուր կերեր է: Սկեսայրը նկատելով այդ բանը
որպէս համեստութեան հակառակ՝ թքեր է անոր երեսը: Խնդ
հարսը ամօթէն գորտ է դարձեր, ու ջրի մէջ մտեր է մինչև այսօր:

²⁾ Խաչածե երկաթ մը, որ թոնիրի վրայ կը դրուի որպէս
յինարան կերակուրի ամաններուն:

³⁾ Յիսուս համբարողութեան մը սաստիկ յոգնութենէն յետոյ՝
թուփի մը հովանիին տակ կը նստի հանգչելու: Մանուշակ ծաղիկը,
որ թուփի մէջ բուսած էր, չ'հանջնալով իրեն հիւրը, կ'ըսէ, քա-
րեկամ, հետու գնա, հոտս ալ կ'առնես, շունչս ալ կ'արգելիս:
Եիսուս դառնալով կ'անիծէ այդ ամբարտաւան հիւրընկալը եղիս
չ'գորացած՝ չորանաս: Այս պատճառով մանուշակը բացուելէն
քիչ յետոյ՝ կը թառամի:

⁴⁾ Այծը կ'եղնէ բարձր ժայռի մը ծայրին, հոն բուսած խոտի
բանի մը ճիւղերը արածալու համար: Վար նայելով կը տեսնէ
ժայռի ներքև դեր (կամ սառանան) պարկած է, և այն կուտայ
անոր, թէ Եանս վրաջ կը ցաթկիմ, ու քեզ կտոր-կտոր կ'ընենք:
Դեր կը պատառխանէ հեղձական կերպով, ԵՃ, չՃ, այծ բարեկամ,

— Երկու գծու գլխի մէկ պուտուկ (կճուճ) չ'ստի:

— Երկու ծոռն (խենթ) մէկ խելացի կայ:

— Երկու շուն որ կուին՝ ճամխորդի բան կը դրստի (կհագդուի):

— Երկու քարի մէջ վաճ դալուր (ալիւր):

— Եթ ըրող (եթ զաւակ ունեցող կին), եթ անէպ (ցաւ, տանջանք մինչև մահուան դուռ) տեսեր ա:

— Զօրալին (բռնակալ, կամ քաջ) սինօռ (սահման) չ'կայ: (սահման քաջաց զէնք իւրեանց խօսքէն ծագում առած):

— Էգին (այգի) էլոց (այլոց), կուին արջեր:

— Էգի (այգ) հալա (զեռ) «հանէրն» ա, «տանանէր» յէտեւանց ա: 1):

Եղբայրները կամ ընկերները դժուար թէ մինչև վերջ իրարու հետ անբաժան ապրեն:

Ամէն անհամաձայն մարդերու համար՝ հաշտարար մը կարելի է գտնել:

Մէկի թշնամիներու իրարու հետ ունեցած կոխը օգտակար է անոր:

Երբ երկու հակառակորդներու մէջ անամիգներ կը փնտտուին: Յոյց տալ տղայաբերքի ցուերու անտանելի մեծութիւնը:

Բռնակալի օրէնքը, քաջի սահմանը իր ոյժն է:

Երբ վէճ մը կը ծագի, իրանց չ'վերաբերած բանի մը համար:

Յոյց տալ մէկին թէ իր պատճառած փնտաները վերջին չեն, և զեռ ուրիշ փնտաներ ալ կը յաջորդեն:

մի ըներ, մեղք եմ ես, կոտորչներդ իմ փորը կը պատեն, ու ես կը մեռնիմ: Այժմ կարծելով թէ ճշմարիտ է, և զեռ բաղդը իր ձեռքի մէջ է, ժայռի ծայրէն անոր վրայ կը ցատկէ, սակայն անոր փոխարէն ինքը կոտոր-կոտոր կ'ըլլայ ժայռերու ներքե:

1) Սատանան և Բաղիշեցին պայման կը կապեն փոփոխելի իրոր հեծնել, մանգալ, այնչափ, որչափ հեծնողը կ'երգէ: Երբ վերջնան գիտցած երգերը, պիտի իջնէ, որ միւսը զայն հեծնէ և երգէ: Առաջին անգամ Սատանան կը հեծնէ Բաղիշեցիի կոնտակին: Դանի մը ժամէն սատանայի գիտցած բոլոր երգերը կը պարպին, վար կիջնէ, ու Բաղիշեցին կ'ելնէ անոր կոնտակը: Երկու, երեք օր ման կ'ուզան, ու Բաղիշեցին զեռ կ'երգէ իր մի օրինակ «հանէր, հանանէր»-ը (ժողովրդական երգի մը նազարսթը): Սատանան խիստ յոգնած, և յուսահատ՝ կը հարցնէ վերջապէս. «Զը լմնցամ. քու էդ հանանէրը»:—Ոչ, կը պատահանէ Բաղիշեցին, էտի (այգ) «հանանէր» ա, «տանանէր» իտեանց ա (խոտ կ'երգեմ):

— Էծ (այծ) զարե (իւր կեանք) կ'իլայ, դասանայ (մատգործ) ըզնւրապուն:

— Էծ՝ իծուն (այծ՝ այծին) էւել աղէկ ա, (աւելի օգտակար է), քան նուզ մի սխալար, (սխալարի հօտ մը):

— Էծ որ էծ ա, չուր (մինչեւ) ուր տեղ չ'ընկայ (չ'ընէ), չ'ստոր:

— Էծն ուր սանէն կը կախեն, մաքին (ոչխար) ուր սանէն:

— Էն ամիս որ ընծի պէտք չիգայ՝ չ'հարցում:

— Էն աչքով էն լուս չ'տեսնի:

— Էն ասուով որ շուր ա եկեր, էլման կիգայ:

— Էն ճրագ, որ լուս կիտայ՝ մուղատ էղի (պահէ) որ չ'մարի:

— Էնոքի (անոր համար) կոտորեւ ա, որ ծուռ կպի:

— Էն վախտ (ատեն) որ գողութենի ելնենք՝ լուսնակ յիւրիկորէ (երեկոյին) կ'էլնի:

— Էւէլի բրգուս (պատատ) շան կը թալեն (կը ձգեն):

— Էշ հեծնողին էլ նարտում (օգնութիւն) կ'էնեն:

— Էլ'չ՝ որ լսեն, քոռակն էլ հեան ա:

— Էշ սկընջէն չ'կաղայ:

Երբ գործի մը մէջ մէկ քանին իրենց փնասի վրայ կը ցաւեն, չ'նկատելով շատերու անկէ տառջ եկած օգուտը:

Քիչ ցեղակիցներ իրարու աւելի սրտացաւանք ու օգնական են, քան ուրիշ հաղարատը օտարներ:

Կեանքի ատաջին և անհրաժեշտ պէտքը բնակավայրն է:

Ամէն մարդ իւր յանցանքի պատճառով ու չափով կը պատժուի:

Մարդ չ'պէտք է իրեն անօգուտ բաները սովորի:

Ցոյց տալ թէ մէկի յոյսերու իրականանալը անկարելի է:

Միշտ ուրիշներուն օգնող մարդը յետ չի մնար այդ սովորութենէն:

Մշտական շահերու աղբիւրները լաւ պահպանել պէտք է:

Աւրուած բանի մը նորոգութիւնը անկարելի է որ նախնական վիճակին հաւասարի:

Երբ մէկի գործերը անաշոգ կ'երթան, և միշտ արդիւններու կը հանդիպի:

Աւելցած կերակուրները բարեկամին հրամցնելը՝ անպատուութիւն է:

Գործողին պէտքէ օգնել, գործը թեթեւացնելու համար, որչափ ալ թեթեւ ըլլայ:

Նախատարիքներու ամենէն մեծը ամէն տեսակ փոքրերն ալ կը պարունակէ:

Համբերատար ու տոկունը թեթեւ փորձութիւններով չի ընկճուի:

—Էշ ընկնի տիւ (տիղճ, ցեխ),
աւեր կը ժրկընայ (թաշ կը դառ-
նայ):

—Էւէլի փերթն (կտոր, կա-
կատան) ի փողոց, որ ոչ ի հո-
լաւ (հազուատ):

—Ըղտու (ուղտի) իտղ վըր
կարմնջին (կամուրջ) ա:

—Ըմէն (ամէն) վախտ գետ
կիզայ, կոճոճիկ բէրայ (կոճղ):

—Ըմէն վախտ մարդու մամ
(մայր) կըպարկի, տղան կը բէ-
րայ:

—Ըմէն փիլան (փայլող) ոսկի
չէ:

—Ընն օր (ամէն օր) սարի
զլօթ բուք չ'էղնի, օր մ'էլ կն-
նուշնայ (եղանակը տխրութիւն
ըլլալ):

—Ընկերից չ'պատուող (չ'նա-
խանձող) հալի չ'հասնի (լաւ վի-
ճակի, հարստութեան չ'հասնիր):

—Ընձուղի (ընձուղտ) ուրին
անուշ ա, (սիրելի է):

—Թաժայ (նոր) ղլայնկուկ
(անազուած) ամի ի (ամանի) ջուր
անուշ կ'եղի:

—Թունտ քացախ գուր աման
կը ձեայ (պատռէ):

—Թօթխար (երեսի վրայ մնա-
ցած) բանի վրէն ձուռ ա եկեր:

Երբ դժբաղդութեան մէջ ին-
կած ատեն միայն կը մտածուի
անոր վրայ, և ջանք չի խնա-
յուեր անկէ ազատուելու:

Անյարմար բան է հազուատին
աւելորդ կարկատան կողքնել:

Երբ մէկը վտանգի առջև ու-
րախ և անփոյթ կ'ըլլայ:

Դէպքը միշտ նպաստաւոր
կ'ըլլայ:

Ամէն ժամանակ մարդ չի
կրնար համբերել:

Ամէն հրապուրելի երեսոյթի
տակ բարձր արժէք չ'կրնար
ծածկուած ըլլալ:

Սրտեղուութիւնը, բարկութիւ-
նը, որ կ'ունենայ մարդ, վա-
ղանցուկ են:

Բարի նախանձը, մրցումը ա-
ռաջագիմութեան, լաւ վիճակի
հասնելու էական պայմաններն
են:

Զատկները որչափ ֆիզիքա-
կան թերութիւններ, այլանդա-
կութիւններ ունենան, դարձեալ
կը սիրուին ծնողներէն, որոնք
չ'են նշմարեր այդ պակասու-
թիւնները:

Ամէն նոր բան սիրելի կ'ըլլայ:

Բարկութիւնը միշտ վտան-
գաւոր ազդեցութիւն կ'ընէ մար-
դու վրայ:

Յետաձգուած գործի հետեան-
քը միշտ վնասն է:

— Ժար (աղբ) ինչքան խառնեն՝ հոտ կիզայ:

— Ժուարնկան (պտտող) աղ-ւէս մի՛ տաս հառ պտտիող առուս (առիւծ) կ'աժի (կ'արժէ):

— Ինչ որ կիզայ երկնաց՝ գետին կը վերու:

— Ինչ տեղ բախ (երկիւղ), էն տեղ ամթի:

— Ինչ տեղ որ մեծ չ'կայ, մեծ քար մի զի՛ր էնոր տեղ:

— Ին աուր, որ տասն ասնես:

— Իշու բեռ քանի ծանցը եղ-նի՛ ազէկ կ'էրթայ:

— Իշու զոգալու մարնէն (պատահաւ) ճանկ մի զարի ետ:

— Իշու պոչ դարձաւ սերկեթի:

— Իրիկ կնիկ մէկ կողմանէն:

Վաս զործ մը որչափ յուզեն, և վատ մարդ մը որչափ խօսեց-նեն՝ հետեանքը միշտ վատ է:

Շարունակ նոր երկիրներ, նոր մարդեր ու նոր բարքեր տես-նողը շատ բան կը սովորի, նար-պիկ ու քաջասիրտ կ'ըլլայ:

Ամեն ստորագրեալները ստի-պուած են տանելու իրենց իշ-խողներու անիրաւ պատիժները: Երկիւղն է ամօթի զգացումը առաջ բերող:

Ամէն պարագային ծերերը յարգել և անոնց խորհուրդ հար-ցընել պարտական ենք:

Մեծ շահերու համար մեծ աշխատութիւն և զոհողութիւն հարկաւոր է:

Տղաները ուղղութեան մէջ պահելու ամէնէն ազդու միջոցը այլեայլ զործերու և պարտ-քերու առկ ծանրաբեռնելն է:

Երբ մէկը փոքր շահու մը, կամ պատճառի մը համար աղ-մուկներ կը հանէ:

Երբ անարժէք իրի մը, կամ մարդու մը մեծ կարեւորութիւն ու արժէք կը տրուի:

Այր և կինը միշտ իրարու շահը կը պաշտպանեն՝ օտարին զէմ:

